

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA ÇEMİŞGEZEK VE KÖYLERİNİN MÜSLÜMAN NÜFUSU MUSLIM POPULATION IN THE CITY CENTER AND VILLAGES OF ÇEMİŞGEZEK IN FIRST HALF OF THE XIX. CENTURY

Uysal DIVRAK*

Öz

XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde birçok yenilik ve değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi de ülke genelinde nüfus sayımlarının yapılmış olmasıdır. Modern anlamda ilk nüfus sayımı II. Mahmut döneminde 1831'de yapılmıştır. Bu nüfus sayımları yerel manada önemli bilgiler sunmaktadır. XIX. Yüzyılda Çemişgezek günümüzde olduğundan daha geniş bir nüfusa sahipti. Araştırmaya esas olan nüfus defteri 1835 yılında yapılmış olan nüfus yoklama sonuçlarını ihtiva etmektedir. Esasen, bu sonuç sadece Çemişgezek Kazasının erkek nüfusunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: XIX. Yüzyıl, Çemişgezek, Nüfus, Nüfus Sayımı.

Abstract

The XIX. Century has been a period where there are many innovations and changes in the Ottoman Empire. The most important of these changes is the fact that the nationwide census was conducted in the Empire. The first census in the modern sense was done in 1831 during the period of Sultan Mahmud II. This census provides important information on a local basis. In XIX. Century, the population of Çemişgezek was larger than today's population. Population registry which is essential in this research contains the results of population census conducted in 1835, which indeed reveals the male population in Çemişgezek.

Keywords: The XIX. Century, Çemişgezek, Population, Census.

Giriş

Bir siyasi otorite yeri geldiğinde yönettiği ülkenin idari, iktisadi ve askeri yapısını düzenlemek ya da mevcut düzeni daha sağlıklı bir şekilde yürütmek gayesiyle halkın nüfus miktarını ve bu nüfusun özelliklerini tespit etme ihtiyacı duyar ve bu sebeple nüfus sayım çalışmaları yürütebilir.¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda başlangıçtan itibaren, tımar sisteminin bir gereği olarak, XVII. Yüzyıla değin belirli periyotlarla tahrir denilen bir sayım ve yazım uygulandı. Bu yüzyıldan itibaren bu uygulamanın düzensiz yapılan bazı yoklamalarla sürdürüldüğü görülmektedir.² 1830 baharında Rumeli ve Anadolu taraflarında bulunan bütün eyalet, sancak ve kazalarda sayımın yapılmasına başlandı. Sayım memurları hükümetçe merkezden seçilerek gönderildi. Görevlendirilenlerin mesleklerine bakıldığında hemen hemen tümünün bilgin din adamlarından oluştuğu görülür. Halkın şeriata aykırı deyip, sayıma karşı çıkması önlenmek istendi. Sayımda güdülen amaç, Anadolu ve Rumeli'deki erkek nüfusun saptanması idi. Dinlere göre bir ayırım yapılarak, ayrıca çoğu yerde sayılanların meslekleri de belirtildi.³

Nüfus kayıtlarında, kaza, nahiye, köy ve mahallelerin idari durum ve taksimatları, köylerde bulunan sülaleler, köylerdeki imam ve muhtar isimleri, tüm kişilerin yaşları, babaları ile birlikte isimleri, özürüllük durumları ayrıntılı olarak yazılmaktadır.

Çemişgezek⁴ bugün Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümü'nde Tunceli İli'ne bağlı bir ilçedir. Tunceli il merkezinin güneybatısında bulunan Çemişgezek, doğusunda Pertek ve Hozat, kuzeyinde Ovacık ve Erzincan, batısında Elazığ ve Erzincan, güneyinde ise Keban Baraj Gölü ile çevrilidir.⁵

*Yrd. Doç. Dr., Tunceli Üniversitesi.

¹ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014, s.222.

² Hasan Yüksel, "Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı", *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 2006-07, Sayı. 28-29, s. 73.

³ Musa Çadırıcı, "1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s.110.

⁴ "Çemişgezek tabiri, bu kasabanın eski hükümdarlarından Cemşid zamanında yapılarak imar edilmesi sebebiyle ilk olarak buraya 'Cemşid-i Abad' ismi verilmiş ve zamanla bu kelime tahrif olarak Çemişgezek halini almıştır. Çemişgezek doğusunda Hozat ve Çarsacak, kuzeyinde Ovacık ve Eğin, batısında Fırat ve güneyinde Murat Nehri ile sınırdır. Kaza merkezi sancak merkezine 8, merkez vilayete 12 saattir. Bağlı olduğu köyler ile beraber çevresi 50 saatlik mesafeyi içine alır. Tarihi rivayetlere göre Çemişgezek kasabası 20000 haneye sahip olup, Selçuklulara bağlı Melikşah ve neslinin 300 seneden fazla idare merkezi olmuş iken gittikçe harap olmaya yüz tutarak bugün bulunduğu hal ve konuma düşmüştür. Kasabanın kuzey ve güneyden bir saat, doğu ve batıdan 20'şer dakika mesafesine kadar görünen bina izleri bu tarihi rivayeti doğrulamaktadır. Pir Muhammed ve Şeyh Hasan Beyler 919(1513-1514) tarihine kadar Çemişgezek, Kemah, Mazgirt, Pertek ve civarında hüküm süren hükümdarlardır. Merhum I.Sultan Selim Han Hazretleri'nin Çaldıran Savaşı için hareket ettikleri zaman, merhum Şeyh Hasan Bey'in büyük oğlu Pir Muhammed Bey Erzincan'a giderek padişahın

M.Ö. Çemişgezek ve çevresinde birçok kavmin yaşadığı ve bu kavimlerin yakın kavimlerle zaman zaman savaştıkları ve Çemişgezek'in sürekli olarak farklı kavimlere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Çemişgezek alanı ve çevresinde yerleşim izleri M.Ö. 4000'lere kadar gitmektedir.⁶ Neolitik çağa ait kalıntılar Çemişgezek'e bağlı Pulur Höyüğünde rastlanmaktadır. Hititler çağında Çemişgezek, Harput ve Palu'yu da içine alan bölgeye İşuva denildiği bilinmektedir. Ayrıca bölgede Muşki, Urartu, Medler, Makedonya, Kapadokya Krallığı, Roma, Orta Asya kökenli Partlar ve Helenistik Bizans gibi devletlerin egemenliği altında kaldığı görülmektedir.⁷ Türklerin Anadolu'ya girmelerinden sonra Selçuklulara bağlı beyler tarafından idare olunmakta idi. Mengücekliler, Artuklular ve daha sonra Osmanlılar hakimiyetine geçtiği bilinmektedir.⁸

Çemişgezek 1518'de liva haline getirilerek Diyarbakır Eyaletine bağlandı. 1565-1566 tarihlerinden sonra klasik Osmanlı Sancağı haline geldi.⁹ 1858 yılında kazaya dönüştürülerek Harput'a dahil edilir. 1880 yılına gelindiğinde ise Çemişgezek'in Keban'a bağlı bir nahiye olduğu görülür. 1881'de Dersim Vilayeti kurulunca Çemişgezek kaza haline getirilerek vilayet merkezi olan Hozat'a bağlanır. Çemişgezek, Batı Dersim sınırları içerisinde yer alır.¹⁰ 1925'te Dersim Vilayetinin kalkmasıyla birlikte Çemişgezek Elazığ'a bağlandı. 25 Aralık 1935 tarih ve 2885 Sayılı kanun ile teşkil edilen Tunceli Vilayeti'ne bağlanmıştır. Ancak Tunceli Vilayeti özel kanununa göre 01.01.1947 tarihine kadar geçici merkezinin bulunduğu Elazığ'dan idare edildi.¹¹

1. 2603 Numaralı Çemişgezek Nüfus Defterinin Genel Özellikleri

Bu çalışma Çemişgezek Sancağının mahalle ve köylerinde bulunan Müslim nüfusun durumunu ortaya koymak için hazırlandı. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri kataloğundaki NFS.d koduyla 2603 numarada kayıtlı olan Çemişgezek nüfus defteri esas alındı. Başlangıç tarihi 1251.M.25 (23 Mayıs 1835) olarak belirtilmektedir. Defter 17x45 ebatlarında, ciltli, ebrusuz ve 444 varaktan oluşmaktadır. Müslim ve Gayrimüslim nüfus bir arda verilmiştir. *Kaza-i Çemişgezek* başlığı ile başlayarak, doğrudan mahallelerin nüfusları verilmeye başlanmaktadır. Sayımın yapılmasını Raşid Mehmed Efendi istedi. Bu iş için Mustafa Efendi'nin görevlendirildiği defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köy köy gezilerek ve tüm haneler inceden inceye tahkik edilerek ve olmayanların kefillerin şahitliği ile kayıt edilmesi istenmektedir.¹²

Çemişgezek'te, kaza merkezindeki mahalleler ve doğrudan merkeze bağlı köylerin erkek nüfusunun kaydında nüfus tahriri esasına uyulmaktadır. Defter, hane esasına göre düzenlenmektedir. Bir mahalle adının ardından, hane reislerinden başlamak üzere her hanedeki çocuk yada yetişkin erkek nüfus isimleri, varsa sıfat veya lâkapları, yaşları, bir memuriyet veya muhtelif hizmetle görevlendirilmiş iseler görevleri kayıt altına alındı. "Asakir-i Mansure" olanlar kırmızı renkle *mansurede* şeklinde belirtilmektedir. Defterde vukuat yani ölüm kaydının tutulmadığı görülür.

Her mahalle ve köyde görevli olan kimseler ilk kısma yazıldığı görüldü.. İmam, muhtar, hatip gibi görevliler ayrıca belirtildiği, kişi isimleri yazılırken altına sin kaydıyla, her ferdin kaç yaşında olduğu kayıt edilmektedir. Defterde kayıtlı en genç erkek 1 yaşındaki Süleyman isimli bebektir.¹³ En yaşlı kimse Konsar Köyü'nde ikamet eden ve 110 yaşında olan Çoban Oğlu Mustafa'dır.¹⁴ Baba-oğul ilişkisi gösterilirken oğlu tabiri kullanılmıştır. Birden fazla oğul için, diğer oğlu denilmiş; üçüncü veya daha fazla oğul için de aynı ifade kullanılarak her biri diğer oğlu suretinde gösterilir. Aynı hanede meskûn akrabalar kaydedilirken, ilgilinin, hane reisine nispetle biraderi, diğer biraderi, damadı, emmi zadesi, kayınbiraderi, eniştesi, yeğeni gibi tabirler kullanılmaktadır.

Kişilerin fiziksel özellikleri deftere kayıt edilmemiş fakat özür durumları; çolak, topal, illetli (hastalıklı), â'mâ gibi engellilik durumları belirtilir. Çemişgezek Sancağına tabi elli yedi tane topal, yirmi dört tane â'mâ, on dört tane gözleri görmeyen kimse deftere yazıldığı görüldü. Ailelere ait lâkaplar varsa bunlarda kayıtlara yansıtılır. Bu kayıtlardan, kazanın nüfus hareketliliğini izlemek mümkün olduğu gibi merkez ve tabi köylerin sosyal, kültürel ve iktisadî durumu hakkında fikir edinilmektedir.

huzuruna çıkıp kalenin anahtarlarını kendisine teslim ederek itaat ve bağlılığını göstermiştir. Bunun üzerine kendisine padişah tarafından iltifat edilerek mülkleri olarak Çemişgezek, kardeşi Sungur Bey'e Pertek, Keyhüsrev Bey'e Sağman sancakları verilmiştir. *Salname-i Ma'murati'l-Aziz 1325 (1907-1908)*, Def'a 1, Vilayet Matbaası, s.247-248, *Salname-i 1312*, s.228.

⁵ 2012 *Tunceli İl Yıllığı*, Tunceli Valiliği, Anıt Matbaa, Ankara 2012, s.123.

⁶ H.Z.Koşay, Keban Projesi Pulur Kazısı 1968 - 1970, *ODTÜ Keban Projesi Yayınları Serisi*, No : 1, Ankara 1976,

⁷ Mehmet Ali Ünal, *XVI.Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s.7-8.

⁸ Ünal, *Çemişgezek*, s.11-12.

⁹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet*, İstanbul 1978, s.37.

¹⁰ İbrahim Yılmazçelik, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı, Elazığ 1999, Çağ Ofset, s.29.

¹¹ 2012 *Tunceli İl Yıllığı*, s.123.

¹² BOA, NFS.d, 2603, s.438, "İşbu 1251 senesi devletlü inayetlü merhametli kalem ? Raşid Mehmed Efendimiz tarafından ba buyruldu Çemişgezek Kazası hane ve nüfusları tahririne ba marifet-i şer ile mübaşir Mustafa Ağa marifetiyle ve dua ? ve bilcümle ahali marifetleriyle kura be kura gezip hane be hane tahkik ederek ve kuradan kuraya kefillerince bend ederek tahrir olunup defter-i müimzi taraf-ı alişana takdim 20 Muharrem Sene 51".

¹³ BOA, 2603, s.7.

¹⁴ BOA, 2603, s.255.

Bu sayımda erkekler sayılmasına rağmen annelerini adıyla anılan kimseler de vardır. Bunun nedeni bilinmemekle birlikte sosyal hayatta kadının az da olsa yer bulduğuna işaret etmektedir. Germiri Köyü'nde Belkisar oğlu Mehmed,¹⁵ Çezgan Köyü'nde Ziveli Kadın oğlu Abdullah¹⁶ ve Reşoli Köyü'nden Sanem Oğlu Mehmed¹⁷ buna örnektir.

A-ÇEMİŞGEZEK KAZASI MERKEZ MAHALLERİ

İncelenen 1835 tarihli nüfus defterinde, Çemişgezek kazasının toplam 5 merkez mahallesi, 26 köyü, 3 nahiyesi ve bu nahiyelere bağlı 52 köyünde sakin erkek nüfusa yer verildiği görüldü. Defterdeki sıraya göre bu tarihte merkezde Kale, Çukur, Hamam-ı Atik, Hacı Cami Şerif ve Medrese mahalleri bulunmaktadır.

1-Mahalle-i Kale

Kale Mahallesi'nde, 34 hanede 106 erkek nüfus yaşamaktadır. Bilindiği gibi kadın nüfus sayıma tabi tutulmamaktadır. Erkek nüfusa bakarak toplam nüfus hakkında tahmin yapmak oldukça kolaydır. Bunlardan 29 kişisi otuz yaşından yukarıdadır. On beş ile otuz yaşına kadar 21 kişi, bir yaşından on beşine kadar ise 49 sabi vardır. Yedi kişi ise hastalıklıdır. Mahallenin muhtarı 52 yaşında *pek haşim* olarak kaydedilen Küçük Süleyman oğlu Osman'dır. Mahalleden iki kişi tımarlı eşkinci, üç kişi mansurede askerdir. Bir kişi ise gurbette olduğu belirtilir.

Kale Mahallesi'nde ki görevliler; 60 yaşındaki müezzini Hacı Mahmud, Cuma Müezzini Emlik Oğlu Mahmud, Farras Süleyman Oğlu Ömer'dir. Esnaf gurubundan ise Taşçı Memiş oğlu Masur kayıtlara geçer.

2-Mahalle-i Çukur

Çukur Mahallesi'nde 54 hanede 156 erkek nüfus yaşamaktadır. Bunlardan otuz yaş üstü 37, on beşinden otuza kadar 49, on beşine kadar sabi 64 ve hastalıklı 6 kişi yaşamaktadır. Yetmiş yaşındaki Hacı Hüseyin oğlu Hüseyin mahallenin muhtarıdır. Hatip olarak da bir kişi görev yapmaktadır.

Mahallede 2 kişi tımarlı eşkinci ve iki kişide mansurede asker olarak görev yapmaktadır. 2 tane eskici, 1 kuyumcu, 1 mumcu, 2 kalaycı ve üç berber esnafı mahallede görev yapar.

3-Mahalle-i Hamam-ı Atik

Mahallede 47 hane vardır. Bu hanelerde 130 erkek yaşamaktadır. Bunlardan 36 kişi otuzdan yukarı, on beş ile otuzuna kadar 32, on beşine kadar sabi 45 ve hastalıklı 8 kişi bulunmaktadır. Defterde mahallenin muhtarı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Mahallede, 3 tımarlı sipahi, 3 tımarlı eşkinci, 3 mansurede görev yapan kişi vardır. Tımarlı tekaüd 3, mansureden emekli 1 kişi vardır. Ayrıca 1 semerci, 1 sucu, 1 terzi, 1 debbağ ve 1 berber esnafı mahallede bulunmaktadır.

4-Mahalle-i Hacı Cami-i Şerif

Mahallede 57 hane bulunmaktadır. 176 erkek nüfus yaşamaktadır. Bunlardan, 57 kişi otuzdan yukarı, on beşinden otuza kadar 36, on beşine kadar sabi 75 ve hastalıklı 8 kişi bulunmaktadır. Mahallenin hatibi Osman adlı bir kimsedir. 40 yaşındaki muhtarı Şeyh Halil oğlu Hüseyin'dir. Mahalle imamı 70 yaşındaki Osman Efendi'dir. Kale imamı olarak görev yapan Süleyman Efendi'nin olması bu mahallede bir kalenin olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca 4 tane müezzinde burada çalışmaktadır. Bunlardan Cuma müezzini olarak çalışan felçli 40 yaşındaki Monla Mehmed'dir.

Mahallede 3 mansurede, 2 tımarlı eşkinci ve 1 tımarlı tekaüd olan kimse bulunmaktadır. Esnaf gruplarından ise 2 demirci, 3 terzi, 1 kılavuz, 2 katırcı, 1 çarıkcı, 1 ekmekçi, 2 palancı ve 1 semerci bulunmaktadır.

5- Mahalle-i Medrese

Çemişgezek Kazasının nüfus olarak en yoğun mahallesidir. Mahallede 116 hanede 334 erkek yaşamaktadır. Bunlardan 106'sı otuzdan yukarı, 89'u on beşinden den otuza kadar, On beşine kadar sabi ise 120 kişidir. 19 kişi bu mahallede hastalıklıdır. Mektep Hocası Hasan Efendi ve Müderris Hasan Efendi'nin bu mahallede ikamet etmesi burada bir okulun olduğuna işaret eder. Mahallenin ismini de bu okuldan almış olması kuvvetle muhtemeldir. İmam Hacı Ahmed, Aysaoğlu İmam ve Müftü Ali Efendi'nin mahallenin dini görevlileri olduğu görülür. 4 kişi tımarlı tekaüd, 2 kişi tımarlı eşkinci ve mansurede ise 7 kişi bulunmaktadır. Mahallenin esnafları oldukça çeşitlidir. Bunlar 2 berber, 1 sucu, 1 sünnetçi, 1 Çoban, 2 penbeci, 1 farras, 1 terzi, 1 ihramcı, 1 kaltakçı, 4 demirci olarak görülmektedir.

¹⁵ BOA, 2603, s.141.

¹⁶ BOA, 2603, s.299.

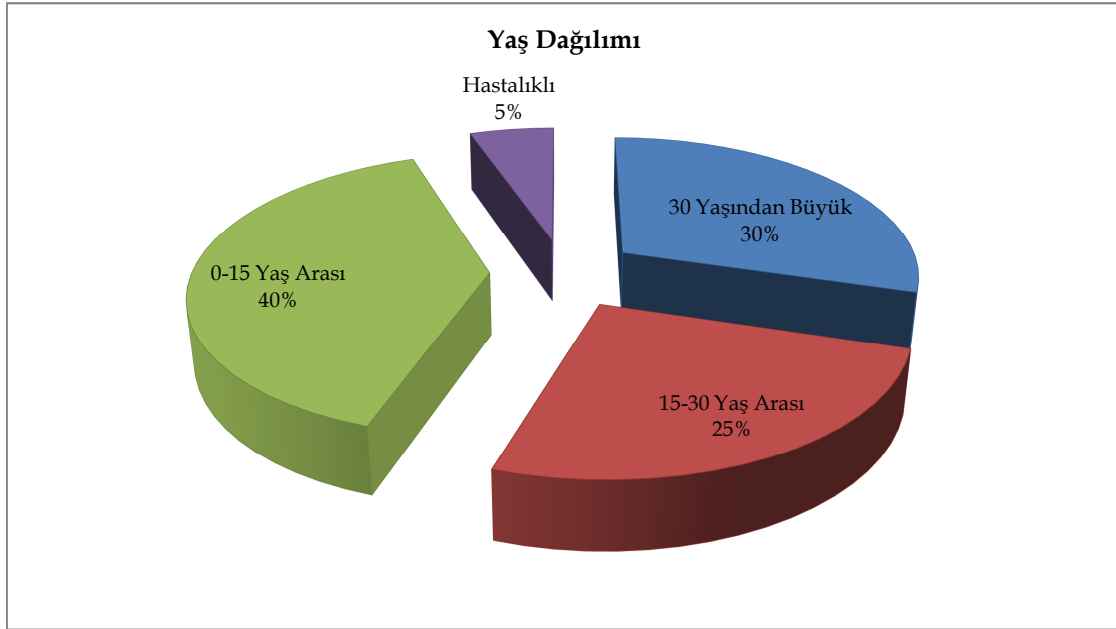
¹⁷ BOA, 2603, s.115.

Tablo 1: Çemişgezek Kazası Mahalleleri Erkek Müslim Nüfusu

Mahalle Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
Mahalle-i Kale	34	29	21	49	7	106
Mahalle-i Çukur	54	37	49	64	6	156
Mahalle-i Hamam-ı Atik	47	36	32	45	8	130
Mahalle-i Hacı Cami Şerif	57	57	36	75	8	176
Mahalle-i Medrese	116	106	89	120	19	334
Toplam	309	265	227	353	48	902

Tablo 1’de Çemişgezek Kazası’nın beş merkez mahallesinde 309 hanenin olduğu anlaşılır. Medrese Mahallesi en fazla nüfusa sahip mahalledir. Mahalleyi sırası ile Hacı Cami Şerif, Çukur, Hamam-ı Atik, ve Kale Mahalleleri takip eder. Medrese Mahallesinde diğerlerine oranla çocuk sayısı, otuzundan büyük yetişkin sayısı ve genç sayısı fazladır. Bu hanelerde 902 erkek yaşamaktadır. Bunlara eşit oranda kadınlarında olduğu varsayılırsa (her bir erkeğe bir kadın) 1804 kişinin kaza merkezinde yaşadığı görülür. 48 kişi kayıtlarda illetli (hastalıklı) olarak geçmektedir. Bunların hastalığı ise sara, gözleri görmeyen, mefluç (felçli), topal, mecnun ve âmâ olmak üzere oldukça çeşitlidir. Mahallelerde çocuk sayısı diğer yaş aralıklarına göre fazladır. Ortalama her haneye bir çocuk düşmektedir.

Tablo 2: Çemişgezek Kazası Erkek Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı

Grafik 'den de görüleceği üzere 0-15 arası çocuk nüfusu en yüksek oran %40'a sahiptir. 30 yaşından büyük erkek nüfus ise %30 oranına sahip olarak ikinci en büyük orana tekabül eder. 15-30 yaş arası genç nüfus %25'tir. Merkez mahalledeki hastalıklı erkeklerin oranı oldukça az olarak tüm oranın %5'ine karşılık gelir.

Tablo 3: Çemişgezek Kazası Mahalleleri Meslek Grupları

Mahalle	Müftü	İmam	Müezzim	Hatip	Müderris	Farraş	Taşçı	Eskici	Sünnetçi	Ekmekeci	Kuyuncu	Mumcu	Kalaycı	Kalfakçı	Çarıklı	İhanacı	Penbeci	Palancı	Debbağ	Terzi	Demirci	Katırcı	Sucu	Kılavuz	Semerci	Berber	Tımarlı Eşkinçi	Tımarlı Sipahi	Tımarlı Tekâüd	Mansurede
Kale						1	1																				2			3
Çukur				1				2			1	1	2													3	2			2
Hamam-ı																			1	1			1			1	3	4	4	3
Hacı Camii		1	4							1					1			2	3	2	1	1		1		2		1	3	
Medrese	1	2			2	1			1						1	1	2			1	4		1			2	2	4	7	

Tablo 3’de Çemişgezek Kazasında faaliyet gösteren meslek grupları ve askerler ortaya konuldu. Değişik meslek gruplarının faaliyet gösterdiği ve bunların merkez beş mahalleye de dağıldığı yönündedir. Berber, semerci, sucu, katırcı, mumcu, sünnetçi bunlardan bazılarıdır. İmam, müftü ve askerlerde aynı tablo içerisinde verildi. Bu maaşlı kişiler ayrı tutulduğu takdirde Kale Mahallesi’nde 2, Çukur Mahallesi’nde 9, Hamam-ı Atik Mahallesi’nde 5, Hacı Cami Şerif Mahallesi’nde 9 ve Medrese Mahallesi’nde 14 esnaf görev yapmaktadır.

B-ÇEMİŞGEZEK KAZASI MERKEZ KÖYLERİ

İncelenen defterde merkez kazanın 27 köyü olduğu görülür. Bu köylere ait erkek nüfus ayrıntılı olarak deftere kayıt edilmektedir.

Tablo 4: Çemişgezek Kazası Köyleri Erkek Müslim Nüfusu

Köy Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
1 Karye-i Ulukale ¹⁸	62	83	76	115	13	287
2 Karye-i Sinsor ¹⁹	15	15	13	26	2	56
3 Karye-i Derderiç	47	47	40	50	0	137
4 Karye-i Vaskovan	9	13	8	18	0	39
5 Karye-i Heserek ²⁰	18	23	23	21	2	69
6 Karye-i Ağloz ²¹	15	18	12	21	2	53
7 Karye-i Gavur Aşkonu?	1	1	0	3	0	4
8 Karye-i Ağgi ²²	22	17	21	24	2	64
9 Karye-i Komir ²³	42	31	26	39	6	102
10 Karye-i Berihü?	8	6	6	6	0	18
11 Karye-i Bradi	5	3	3	7	0	13

¹⁸ Köyün muhtarı 23 yaşındaki Mahmud oğlu Veli’dir. Beş kişi tımarlı eşkinçi ve bir kişide mansurede görev yapmaktadır.

¹⁹ Köyün imam ve ihtiyarı 52 yaşındaki Monla Mehmed’dir. Ovacık İlçesi’nden gelip köye yerleşen ailelerde bulunmaktadır. BOA,2603, s.53.

²⁰ İhtiyarı 65 yaşındaki Kolonun oğlu Mustafa’dır.

²¹ İhtiyarı Bekir oğlu Mehmed Ali’dir ve 38 yaşındadır.

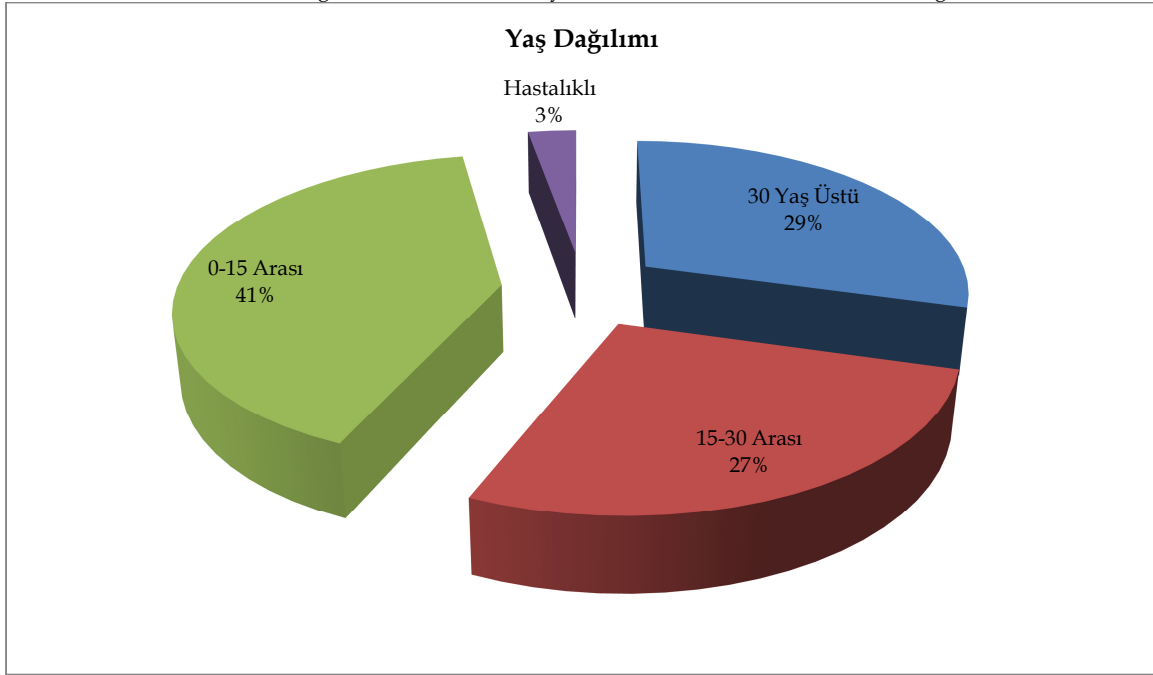
²² İhtiyarı 39 yaşındaki Merto’nun Oğlu Hüseyin’dir. 25 yaşındaki Musa mansuredir. BOA,2603, s.68.

²³ İhtiyarı 60 yaşındaki Monla Mehmed Oğlu Bekir’dir. 20 yaşındaki Gelgel Oğlu Süleyman mansurededir

12	Karye-i Oğuzar ²⁴	16	12	14	25	2	54
13	Karye-i Mahmunut ²⁵	27	28	25	32	3	88
14	Karye-i Urcek ²⁶	13	13	6	24	2	45
15	Karye-i Karasar ²⁷	32	28	38	36	1	103
16	Karye-i Mezre-i Tuma	8	13	15	21	1	50
17	Karye-i Karavenk ²⁸	15	16	20	26	1	63
18	Karye-i Pulur ²⁹	28	25	28	51	5	109
19	Karye-i Laloğlu	9	6	6	9	1	22
20	Karye-i Eşkünü Sefine	11	11	11	15	0	37
21	Karye-i Germikar	15	12	12	18	1	43
22	Karye-i Hacibeğ ³⁰	9	11	10	9	0	30
23	Karye-i Kürtler?	6	4	4	7	0	15
24	Karye-i Hıdıroz ³¹	84	82	67	128	6	283
25	Karye-i Reşoli ³²	32	52	36	53	3	144
26	Karye-i Suderek ³³	9	6	9	8	1	24
27	Karye-i Savak ³⁴	58	37	37	58	5	137
Toplam		616	613	566	850	59	2088

Çemişgezek Kazasının toplam 27 köyü bulunmaktadır. Nüfus olarak en büyük köyü Ulukale'dir. 62 hanede 287 erkek nüfusu vardır. Hıdıroz Köyü'nün 84 hanesi olmasına rağmen 283 nüfus vardır. En küçük köy ise bir hane olan Gavur Askonu'dur. Erkek nüfusu da sadece dördtür. Bir köyde bir hanenin olması oldukça düşündürücüdür. Bunun neden kaynaklandığı defterde geçmemektedir. Nerede ise her haneye otuz yaş üstü bir kişi tekabül ettiği görülür. Kazada iki yüz nüfusunu geçen iki köy vardır. Merkez Kazaya bağlı köylerde toplam 616 hanede 2088 erkek yaşamaktadır. Bunlara eşit oranda kadın nüfusu da tahmini olarak eklenirse köylerde yaşayan insan sayısı 4176'dır.

Tablo 5: Çemişgezek Kazası Merkez Köylerinin Erkek Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı

²⁴ İhtiyarı 48 yaşındaki İbrahim oğlu Murtaza'dır. 23 yaşındaki Aşçı Hasan oğlu mansurededir.

²⁵ İhtiyarı 60 yaşındaki Ahmed oğlu Bekdaş'dır. Beş kişi mansurededir.

²⁶ İhtiyarı 48 yaşındaki Ahmed oğlu Hamza'dır.

²⁷ İhtiyarı 40 yaşında ve tımarlı tekaüd olan Hasan oğlu Ahmed'dir. Hasan oğlu Monla Osman köyün imamıdır. Bir tımarlı eşkinici, iki mansure vardır.

²⁸ Mansurede bir kişi vardır.

²⁹ 80 yaşında bulunan ve tekkenişin Yusuf Dede oğlu emin Dede bu köyde bulunmaktadır. Burada dede olan başkaca kimselerin bulunması bir tekke olduğuna işaret eder.

³⁰ İhtiyarı 32 yaşındaki Mustafa oğlu Eyüp'dür.

³¹ İhtiyarı 65 yaşındaki Ahmed oğlu Cihangir'dir.

³² "Reşoli Karyesi ahaliilerinin vatan-ı asliyeleri harabe olmağıyla ahali-i merkumenin her bir haneleri parekende olarak perd-i mahalde olduğundan cümlesi rey-i tayin? Meşhurumuz olmayup karye-i mezbur ihtiyarı Sarı Hasan oğlu Halil ve Kara Ali oğlu Haco kefaletiyle tahrir olunmuştur." BOA,2603, s.112.İhtiyarı 62 yaşında Sarı Hasan oğlu Halil'dir.

³³ İhtiyarı 65 yaşındaki Taşan oğlu İsmail'dir.

³⁴ İhtiyarı 65 yaşındaki Abdullah oğlu Sadullah'dır. İki kişi mansurededir.

Tablo 5’den anlaşılacağı üzere yeşil renkli 0-15 arası yaş grubunda bulunan nüfus oranı 850 kişi ile % 41’dir. Bu dağılımın en büyük parçasıdır. Mavi renk ile gösterilen otuz yaş üstü kişilerin oranı % 29’dur. Burada 613 kişi vardır. On beş ile otuz yaş arası ise 566 kişi ile %27 ‘dir. Hastalıklı kişilerin toplam köy nüfusuna oranı ise % 3’dür. Genç nüfus toplam nüfusun nerede ise yarısıdır. Buda köyde genç nüfusa olan ihtiyaç ile doğru orantılıdır.

C-ÇEMİŞGEZEK KAZASI NAHİYELERİ

Çemişgezek Kazası’nın üç nahiyesi vardır. Bunlar Sisne, Sebteros ve Girnir? Nahiyeleridir. Bu nahiyelere de bağlı köyler bulunmaktadır.

1-Nahiye-i Sisne

Tablo 6: Çemişgezek Kazası Sisne Nahiyesine Bağlı Köylerin Müslim Nüfusu

	Köy Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
1	Karye-i Germisik ³⁵	34	32	31	57	2	122
2	Karye-i Müşdek ³⁶	16	11	20	11	3	45
3	Karye-i Moruşka ³⁷	14	16	15	21	3	55
4	Karye-i Sisne ³⁸	23	20	25	30	4	79
5	Karye-i Memsal ³⁹	6	6	3	8	0	17
6	Karye-i Saselle (Sasilli) ⁴⁰	22	29	24	35	5	93
7	Karye-i Germiri ⁴¹	41	47	43	49	9	148
8	Karye-i Tödge ⁴²	23	22	16	2	0	70
9	Karye-i Aşağı Vartinik	14	11	11	23	4	49
10	Karye-i Urzih	11	8	7	14	0	29
11	Karye-i Belic ⁴³	6	7	2	8	1	18
12	Karye-i Sekenak ⁴⁴	87	67	76	91	9	243
13	Karye-i Ören	21	26	13	24	0	63
14	Karye-i Venk ⁴⁵	46	41	37	77	3	108
15	Karye-i Dünbülü ⁴⁶	22	21	16	24	7	68
16	Karye-i Setirge ⁴⁷	24	19	25	26	4	74
17	Karye-i Ardige	7	6	8	10	2	26
18	Karye-i Kızilevler ⁴⁸	12	6	16	16	1	39
19	Karye-i Koçulu ⁴⁹	18	15	19	40	6	80
20	Karye-i Komraş ⁵⁰	36	43	46	49	1	139
21	Karye-i ...?	8	7	6	7	0	20
Toplam		491	460	459	632	68	1619

Tablo 6’da görüldüğü üzere Sisne Nahiyesi’ne bağlı 21 köyün toplam 1619 erkek nüfusu vardır. Nüfus olarak en büyük köy Sekenak’dır. Burada 243 erkek yaşamaktadır. En küçük nüfusa sahip köy ise Memsal’dır. Toplam 17 erkek ikamet eder. Bunlara eşit oranda kadınları da eklenirse 3238 nüfusun burada ikamet ettiği görülür. Son köyün ismi belge tahrif olduğu için okunamadı. Çocukların sayısı nüfusta önemli bir orana sahiptir.

2-Nahiye-i Sebteros

Tablo7: Çemişgezek Kazası Sebteros Nahiyesi’ne Bağlı Köylerin Erkek Müslim Nüfusu

	Köy Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
1	Karye-i Sebteros ⁵¹	22	17	15	21	5	58
2	Karye-i Rabat ⁵²	61	39	29	30	6	104
3	Karye-i Hasarısı?	42	39	22	25	0	86

³⁵ Bir kişi mansurededir.

³⁶ Tekkenişin Müttevelli Ahmed Efendi bu köydedir. Burada bir tekkenin olduğuna işaretir. Bir kişi mansurededir.

³⁷ Bir kişi mansurededir.

³⁸ İhtiyarı 90 yaşındaki Osman oğlu Süleyman’dır.

³⁹ İhtiyarı 50 yaşındaki Ali oğlu Hasan’dır.

⁴⁰ İhtiyarı 58 yaşındaki Abdullah oğlu Ömer’dir. İki kişi mansurededir.

⁴¹ Muhtarı 57yaşındaki Mehmed Oğlu Murtaza’dır. İki kişi mansurededir.

⁴² İhtiyarı 58 yaşındaki Süleyman Oğlu Ahmed’dir.

⁴³ İhtiyarı 75 yaşındaki Hüseyin Oğlu Mehmed’dir.

⁴⁴ İhtiyarı 25 yaşındaki Ömer Oğlu Mahmud’dur. İki kişi mansurededir.

⁴⁵ İhtiyarı 45 yaşındaki İbrahim Oğlu Ali’dir. Üç kişi mansurede, bir tumarlı eşkinci ve bit tumarlı tekaüd vardır.

⁴⁶ Bir kişi mansurededir.

⁴⁷ Bir kişi mansurededir.

⁴⁸ İki kişi mansurededir.

⁴⁹ İhtiyarı 65 yaşındaki Kelas Oğlu Hüseyin’dir.

⁵⁰ İhtiyarı 65 yaşındaki Kamo’dur.

⁵¹ İki kişi mansurededir.

⁵² İki kişi mansurededir.

4	Karye-i Halmüğe ⁵³	42	32	27	2	0	83
5	Karye-i Hedi ⁵⁴	84	66	65	81	5	217
6	Karye-i Tama ⁵⁵	41	29	23	36	2	90
7	Karye-i Baş Ekrek ⁵⁶	51	54	38	27	3	122
8	Karye-i Hansur ⁵⁷	46	54	25	31	0	110
9	Karye-i Miçingah ⁵⁸	14	16	7	7	0	31
10	Karye-i Ehnesor ⁵⁹	44	32	19	17	5	73
11	Karye-i Tirnek ⁶⁰	66	64	42	30	1	137
12	Karye-i Dıralor ⁶¹	22	13	12	9	0	34
13	Karye-i Gızır ⁶²	43	40	24	23	2	89
14	Karye-i Hemişe ⁶³	41	37	38	27	2	104
15	Karye-i Konsar ⁶⁴	10	12	4	7	0	23
16	Karye-i Baş Vartinik ⁶⁵	118	120	79	52	2	203
Toplam		747	664	469	695	33	1861

Tablo 7’den görüleceği üzere nahiyenin 16 köyü vardır. En fazla haneye sahip köyü Baş Vartinik’dir. Fakat en fazla nüfus ise 217 kişi ile Hedi Köyü’dür. Konsar Köyü en az nüfusa sahiptir. Burada 23 erkek bulunmaktadır. Nahiyenin toplam erkek nüfusu 1861’dir. Eşit oran da kadınlar da eklendiğinde nüfus 3722 kişi yapmaktadır.

3-Nahiye-i Girmir?

Tablo 8: Çemişgezek Kazası Girmir Nahiyesi’ne Bağlı Köylerin Erkek Müslim Nüfusu

	Köy Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	Yaş	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
1	Kergah ⁶⁶	56	52	40		67	10	169
2	Meşellevi? Süfla ⁶⁷	47	38	45		68	0	151
3	Koryakan ⁶⁸	27	26	16		25	1	68
4	Soğanlu	17	15	9		26	0	50
5	Zeryan ⁶⁹	72	49	65		77	4	195
6	Çezgan ⁷⁰	21	12	16		29	3	61
7	Kuşçulu ⁷¹	29	23	22		35	1	81
8	Bekçeli ⁷²	38	31	29		41	4	105
9	Selpanlu ⁷³	51	48	27		44	5	124
10	Çalek ⁷⁴	32	24	20		43	1	88
11	Hemzekan ⁷⁵	59	62	65		86	4	217
12	Meşellevi Ulya ⁷⁶	66	61	74		74	9	218
13	Haydi ⁷⁷	97	74	77		108	10	269
Toplam		612	515	505		723	52	1796

Tablo 8’de anlaşılacağı üzere Girmir Nahiyesi’nin 13 köyü vardır. Haydi Köyü hem hane hem de nüfus bazında nahiyenin en büyük köyüdür. Soğanlu Köyü 50 nüfusa sahiptir. Nahiyenin en küçük

⁵³ Üç kişi mansurededir.

⁵⁴ Beş kişi mansurededir.

⁵⁵ İhtiyarı 42 yaşındaki İsmail oğlu Salih’dir. İki kişi mansurededir.

⁵⁶ İhtiyarı 47 yaşındaki Mehmed Oğlu Osman’dır. Bir kişi mansurededir.

⁵⁷ İhtiyarı 60 yaşındaki Kürd Hasan Oğlu Yusuf’dur. Beş kişi mansurededir.

⁵⁸ İhtiyarı 78 yaşındaki Uzun Ahmed’dir.

⁵⁹ Bir kişi mansurededir.

⁶⁰ İhtiyarı 48 yaşındaki Osman Efendi’dir. Altı kişi mansurededir.

⁶¹ İhtiyarı 55 yaşındaki Molla Mehmed Oğlu Mehmed’dir. Bir kişi mansurededir.

⁶² İhtiyarı 60 yaşındaki Uzun Mehmed. Beş kişi mansurededir.

⁶³ İki kişi mansurededir.

⁶⁴ İhtiyarı 110 yaşındaki Çoban oğlu Mustafa’dır.

⁶⁵ Sekiz kişi mansurededir.

⁶⁶ İhtiyarı 42 yaşındaki Ali oğlu Hüseyin’dir. İki kişi mansurededir.

⁶⁷ İhtiyarı 55 yaşındaki Hasan Oğlu Mustafa’dır. “Karye-i Aşağı Meşeli Karyesi’ne tabi harabe mezrasında mütemekkin Ağa Uşağı haneleri ve nüfusları nüfus defterine girmediklerinden haneleri beyan” denilerek ayrıca kaydedilmiştir. Ayrıca bu köye bağlı Kerkired, Harabeser ve Bestan Mezraaları vardır. Hane nüfuslarında bu köyün üzerine kayıt edilmiştir.

⁶⁸ İhtiyarı 45 yaşındaki Ali oğlu Ali’dir.

⁶⁹ İhtiyarı 60 yaşındaki Uzun Yusuf Oğlu Hüseyin’dir. Bir kişi mansurededir.

⁷⁰ İhtiyarı 53 yaşındaki Mustafa Oğlu Osman Kahya’dır. Bir kişi mansurededir.

⁷¹ İhtiyarı 55 yaşındaki Hüseyin oğlu İbrahim’dir. Bir kişi mansurededir.

⁷² İhtiyarı 45 yaşındaki Ahmed’in torunu Hasan Kahya’dır. Bir kişi mansurededir.

⁷³ İhtiyarı 45 yaşındaki Musa Oğlu Hüseyin Kahya’dır.

⁷⁴ İhtiyarı 52 yaşındaki Osman oğlu İbiş Kahya’dır. Bir kişi mansurededir.

⁷⁵ İhtiyarı 45 yaşındaki Hacı Davud Oğlu Osman’dır.

⁷⁶ İhtiyarı 65 yaşındaki Güdük oğlu Karaca Mehmed’dir.

⁷⁷ İhtiyarı 58 yaşında Sado Osman Oğlu Hacı Ahmed.

köyüdür. Diğer yaş aralıklarına nazaran 0-15 arası çocuk sayısı fazladır. Nahiye'nin toplam hane sayısı 612'dir. Bu sayı ortalama diğer hanelere yakındır. Kadınlar da eklendiğinde nahiye'nin nüfusu 3592'dir.

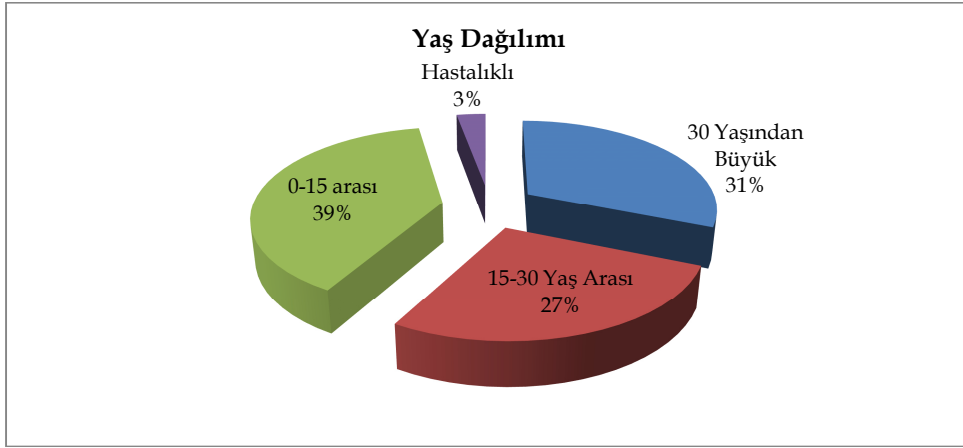
Tablo 9: Çemişgezek Kazası Nahiye'lerinin Erkek Nüfusunun Yaş Dağılımı

I-

	Nahiye Adı	Hane Sayısı	30 Yaşından Büyük	15-30 Yaş Arası	0-15 Yaş arası	Hastalıklı	Toplam
1	Sisne	491	460	459	632	68	1619
2	Sebteros	747	664	469	695	33	1861
3	Girnir	612	515	505	723	52	1796
	Toplam	1850	1639	1433	2050	153	5276

Sebteros en fazla nüfusa sahip nahiye'dir. Hane sayısı da diğerlerinden fazladır. 0-15 arası çocuk sayısı ve 15-30 yaş arası genç nüfus Girnir Nahiyesinde fazladır. Çemişgezek'e bağlı nahiye'lerin en küçüğü Sisne'dir.

II-

Tablo 9'da görüldüğü üzere nüfus olarak en kalabalık nahiye Sebteros'dur. Üç nahiye'nin toplam hane sayısı 1850'dir. 0-15 arası çocuk nüfusu %39 ile en yüksek orana sahiptir. 30 yaşından büyüklerin oranı ise % 31'dir. Genç nüfusun oranı diğerlerine nispeten daha azdır.

1835 tarihinde Çemişgezek Kazası mahallelerinde 309 hane 902 nüfus, merkez köylerinde 616 hane 2088 nüfus ve nahiye'lerinde de 1850 hane ve 5276 nüfus vardır. Toplamda 2775 hane ve bu hanelerde 8266 Müslim erkek yaşamaktadır. Bilindiği üzere bu sayımlarda sadece erkek nüfus sayılmaktadır.

Sonuç

İncelenen 02603 numaralı nüfus defterinde Çemişgezek Kazası Müslim erkek nüfusu ortaya çıkarıldı. Gurbette olanlar da nüfusa dâhil edilmiştir. Yaklaşık olarak yedi yüz kişi gurbettedir. Kaza dâhilinden 141 kişi mansurede görev yapmaktadır. 22 kişi tımarlı eşkinici, 14 kişi tımarlı tekaüddür.

Defter etnik yapıya ilişkin bilgileri de içermektedir. Çemişgezek Kazasında 2162 Türk hane ve 612 Ekrad yani Kürt hane vardır. Buna göre Çemişgezek'te 6239 Türk ve 1796 Kürt olmak üzere 8035 nüfus vardır.⁷⁸ Hesaplamalarda ortaya çıkan 231 kişilik eksiklik gerek sayım memurunun toplama hatası gerekse sonradan doğanların kaydedilmesinden kaynaklanmaktadır. Mahalle, köy ve nahiye'lerdeki nüfus sayımında 8266 erkek nüfusa ulaşıldı. Bunlar 30 yaş üstü, 15-30 yaş arası, 0-15 arası ve hastalıklı olarak sınıflandırıldı. Kadınların sayısı da erkeklere eşit olduğu varsayılırsa Çemişgezek'te 1835 tarihinde 16532 kişinin olduğu sonucuna ulaşılır. Tabii ki bu sayı Müslim nüfusa aittir. Gayrı Müslimler ayrıca sayılıp deftere kayıt edildi.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları
BOA, NFS.d, 2603.

⁷⁸ BOA, 2603, s.350.

Salname-i Ma'muratü'l-Aziz 1325 (1907-1908), Def'a 1, Vilayet Matbası.

Salname-i Ma'muratü'l-Aziz 1312, Def'a 1, Vilayet Matbası.

Araştırma Eserleri

2012 *Tunceli İl Yıllığı*, Tunceli Valiliği, Anıt Matbaa, Ankara 2012.

ÇADIRCI, Musa, "1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980.

GÜNEŞ, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014, s.222-240.

KOŞAY, H.Z., Keban Projesi Pulur Kazısı 1968 - 1970, ODTÜ Keban Projesi Yayınları Serisi, No : 1, Ankara 1976.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul 1978.

ÜNAL, Mehmet Ali, XVI.Yüzyılda Çemişgezek Sancağı, TTK Basımevi, Ankara 1999.

YILMAZÇELİK, İbrahim, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı, Elazığ 1999, Çağ Ofset.

YÜKSEL, Hasan, "Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı", *Nüfusbilim Dergisi/ Turkish Journal of Population Studies*, 2006-07, Sayı. 28-29, s. 73-89.